

L'AUTOAPRENTATGE GEOGRÀFIC EN EL MARC D'UNA ASSIGNATURA DE GEOGRAFIA TURÍSTICA

Carles Barriocanal
Facultat de Turisme
Universitat de Girona
carles.barriocanal@udg.edu

José Antonio Donaire
Facultat de Turisme
Universitat de Girona
ja.donaire@udg.edu

Jordi Calabuig
Facultat de Turisme
Universitat de Girona
icalabuig@olot.cat

Resum

En el marc de l'assignatura "Geografia Turística Mundial" de la diplomatura de turisme, els alumnes han de dur a terme cinc proves de mapes (una per cada continent), en les que han de situar elements geogràfics, tant físics, polítics, com turístics en un mapa en blanc. Els mapes els prepara cada alumne d'una forma individual. Es presenten els resultats de la experiència duta terme durant set cursos, en la que s'avalua com els alumnes evolucionen en l'autoaprenentatge del coneixement geogràfic. Al contrari del que calia esperar, els darrers mapes no van presentar millors resultats que els primers i no es va observar un efecte del continent doncs cada any hi havia canvis quant a l'ordre dels mapes.

Text de la comunicació

Els coneixements geogràfics bàsics. Els mapes.

Els geògrafs disposen de moltes tècniques per descriure, representar, emmagatzemar i generalitzar la informació. D'aquestes no hi ha cap tant significativa com el mapa. De fet el mapa és un sistema simbòlic, un llenguatge complet. Els mapes, entre d'altres coses, representen la localització relativa dels objectes en l'espai. La majoria dels mapes es construeixen respecte a un espai físic euclidià i són, per tant, models a posteriori d'una teoria física de l'estructura del món real. Segons paraules de Dacey (recollides a Harvey, 1969):

"La cartografía no proporciona un conjunto de reglas y principios que cree una estrategia de transcripción. Ni tampoco proporciona una metodología relativa a las operaciones de elaboración de mapas, sobre todo las de la proyección y técnicas de dibujo y montaje, ni relativas a los procesos conceptuales y de investigación en los que el mapa tiene un papel tan esencial. Por ejemplo, es fácil enmarcar muchas cuestiones pertinentes a la elección de símbolos y a la forma en que estos símbolos están relacionados con la interpretación de la evidencia cartografiada; no obstante, las únicas respuestas que encontramos apelan a las convenciones, a la sanción que otorga el uso continuado e invocan a las representaciones naturales obvias".

Malgrat aquesta definició, el mapa no és automàticament una representació objectiva de la realitat, malgrat que molts semblen que sí que ho és; en aquest sentit, Wright (1966) escriu:

"Cualquier mapa es en parte un reflejo de realidades objetivas y en parte un reflejo de elementos subjetivos, circunstancia que se ha tratado implícitamente en todos los trabajos del arte cartográfico, pero que pocas veces se ha considerado explícitamente como un tema de carácter propio".

Per tot això, la imatge clàssica de l'aprenentatge de la geografia és la d'un tediós aprenentatge de topònims (Jensen, 1992), que són oblidats immediatament després de l'examen. Aquest tòpic està molt lluny de la docència moderna de la geografia, molt condicionada pels diversos paradigmes que s'han succeït. Des de la irrupció de la geografia quantitativa i la geografia radical, passant per la geografia humanística o la geografia postmoderna, l'educació geogràfica ha abandonat el model memorístic i s'ha esforçat en analitzar les relacions complexes, canviants, entre els fenòmens socials i els fenòmens naturals que tenen lloc en un determinat espai. Però portat al seu extrem, l'abandonament de qualsevol esforç de referència geogràfica pot generar un coneixement paradoxalment a-espacial. Per això, des dels primers nivells d'ensenyament s'ha recuperat l'aprenentatge de la realitat geogràfica (i cartogràfica) dels espais, sobre la qual es pot aplicar després les anàlisis més complexes.

La recuperació de la identificació dels espais ha recuperat també els problemes de l'aprenentatge memorístic. Conèixer un determinat entorn geogràfic, sigui quina sigui l'escala d'estudi, només es pot realitzar a partir d'un esforç d'aprenentatge memorístic. Una vegada s'han assolit aquests coneixements elementals, l'anàlisi de les interaccions entre la societat i el medi de cada entorn geogràfic ajuda a fixar aquests coneixements.

Des de l'assignatura "Geografia Turística Mundial" ens hem plantejat aquest procés memorístic a partir d'un criteri d'autoaprenentatge. Com és sabut, l'autoaprenentatge és el procés de formació en el que l'estudiant controla tot el procés de recerca, selecció de la informació i aprenentatge; està vinculat essencialment amb el paradigma constructiu de la pedagogia. De fet, la plataforma moodle (que ha adoptat la Universitat de Girona) es basa, almenys parcialment, en aquesta lògica.

Tal i com s'afirma a les conclusions de l'UNIVEST 2009, "s'ha de canviar el model d'ensenyament en el que l'estudiant és un receptor passiu, rol en el que se sent còmode, i estimular la seva participació en la creació de continguts i el seu coneixement. També cal evitar l'actitud paternalista cap als estudiants i ajudar-los a que siguin responsables i adquireixin de manera progressiva l'autonomia necessària, amb la finalitat de gestionar el propi aprenentatge". La proposta de l'assignatura Geografia Turística Mundial contempla, per una banda, que siguin els estudiants els qui cerquin la informació requerida i, d'altra banda, recupera la importància d'un aprenentatge bàsic basat en la memorització, sobre la qual desenvolupar les habilitats analítiques més complexes.

L'assignatura Geografia Turística Mundial

Tradicionalment, en els plans d'estudi de turisme, només constava una assignatura de caràcter geogràfic i era referida a Espanya. En aquella època, aquest plantejament era plausible, doncs l'activitat turística es contemplava des de el punt de vista del receptor (Espanya) i del quasi exclusiu turisme interior dels espanyols. Més endavant, en el pla d'estudis de la diplomatura de turisme, previ al grau, es va incorporar, a tercer curs, una assignatura de geografia, de caràcter obligatori, anomenada "Geografia Turística Mundial". Està previst que la nova assignatura de Grau "Tipologies i estratègies d'espais turístics" reculli, parcialment, la mateixa lògica. L'assignatura es plantejava com un viatge pels principals escenaris de la geografia del món actual, no només com una visió dels elements superficials de la geografia mundial, sinó també una introducció als elements estructurals, a la geopolítica, a les relacions socials, a les diferents cultures i religions, que permetés entendre per què avui el món és com és i quines són, en conseqüència, les seves possibilitats turístiques. Es tracta, en definitiva, de proporcionar un coneixement de la geografia des de la particular òptica de l'aplicació al turisme, així com de les característiques, riqueses, potencialitats i explotació turística en totes i cada una de les seves facetes dels territoris mundials i de

cada una de les unitats que els componen. De fet, els recursos del territori són capitals en les activitats turístiques i expliquen la consolidació i la desfeta de les diverses destinacions turístiques.

És una assignatura ambiciosa, tot i que assolible, en el marc dels 6 crèdits atorgats. L'assignatura estava organitzada en tres blocs: teoria, pràctiques i mapes regionals. En el bloc de mapes regionals, que només aportava un 10% de la nota tot i que era obligatori assolir-lo per tal d'aprovar l'assignatura, l'estudiant s'examinava, en el moment en que s'iniciava un nou àmbit temàtic, que aproximadament corresponia a un continent o bé una unitat geogràfica homogènia per tal de tractar-la en conjunt. Aquests blocs van ser els següents:

1. Occident
2. Pacífic, Àsia Oriental i Meridional
3. Àsia Central, Transcaucàsia, Món Àrab i altres pobles del Pròxim i mig Orient
4. Àfrica Subsahariana
5. Amèrica Llatina

Les proves dels mapes

La prova temàtica consistia en situar un mapa polític mut 30 elements geogràfics agrupats en: estats i territoris, ciutats, accidents geogràfics (serralades, rius, mars, llacs,...) i altres llocs d'interès turístic, d'una llista tancada que es publicava a l'inici del curs. El nombre de topònims a estudiar se situava, depenent del bloc temàtic, entre 123 i 168 elements. L'objectiu era doble doncs per una banda es pretenia que l'alumne fos capaç de situar els principals indrets, tant físics, polítics com turístics, de la regió ja que com a futurs diplomats en turisme han d'assolir uns mínims coneixements de la geografia del món. Per altra banda, preparar l'examen a l'inici de cada un dels blocs temàtics, permetia desenvolupar la matèria amb garanties que l'alumne podria ubicar els indrets que s'esmentarien en el desenvolupament del programa teòric així com de les diverses pràctiques proposades al llarg del curs.

Els exàmens dels mapes es preparaven de forma individual i els docents simplement recomanaven la consulta d'atles, planes web i bibliografia diversa i en cap cas s'explicava cap tècnica concreta. Val a dir que l'ús d'Internet va provocar moltes consultes pel fet que l'excés d'informació a vegades donava lloc a confusions atès que un mateix topònim d'un element determinat es pot trobar en molts indrets dins d'una mateixa regió. Una de les conclusions més immediates d'aquesta activitat és que els estudiants han perdut l'hàbit de consultar els atles i els llibres de consulta bàsics i es basen essencialment en la recerca de la informació en un entorn digital. A més, la seva font essencial són els cercadors, essencialment Google, que és molt poc eficient en la recerca de topònims.

La correcció dels mapes valorava el nombre d'errors, per passar un mapa el nombre màxim d'errors havia de ser de 5, en cas contrari aquest calia tornar-lo a repetir.

Anàlisi de les dades

S'han analitzat les dades procedents de la primera convocatòria de cada un dels mapes, dels cursos 2003-2004 a 2009-2010, fent un promig del nombre d'errors de cada bloc temàtic i la seva desviació estàndard. A continuació, i per tal de correlacionar el promig dels errors i l'evolució en el temps, s'ha fet una regressió lineal amb el temps com a variable independent i s'ha obtingut el seu grau de significació estadística. S'ha assumit una regressió lineal com a significativa si la seva $p < 0,05$. Per aquests anàlisis s'ha fet servir el programari SPSS 15.0®. Tanmateix, s'ha analitzat si l'ordre dels mapes ha tingut algun tipus d'efecte. Finalment, s'han determinat aquells

mapes més fàcils i més difícils pels alumnes, atenent al nombre promig d'errors durant els anys analitzats.

Resultats

La primera evidència dels resultats és que la mitjana dels errors és relativament baixa. Si prenem els set cursos estudiats i el els cinc blocs, la mitjana global d'errors per prova se situa en 2,33 tot i que la desviació és relativament alta. Hi ha diferències significatives entre els diferents cursos, ja que els valors mitjans oscil·len entre 1,87 i 2,66. Només dos dels set cursos han tingut una mitjana inferior a dos errors.

Tal i com es mostra a la taula número 1, en cinc dels set cursos analitzats (71% dels casos), el mapa del Món Àrab ha estat el que més errors ha acumulat de mitjana, mentre que els mapes d'Amèrica Llatina i Àsia Oriental han estat els que menys. Igualment, l'Àfrica té una mitjana d'errors inferior al promig general. Això invalida la idea que els espais més propers (geogràficament o cultural) són els més coneguts. La mitjana d'errors de l'Occident se situa clarament per sobre de la mitjana dels errors del conjunt dels exercicis.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Amèrica Llatina	1,54	1,40	2,35	2,37	1,24	1,61	1,69
Occident	2,41	1,88	2,95	1,90	1,44	2,87	3,44
Àsia Oriental	1,35	1,79	1,49	1,23	2,80	1,90	3,28
Mon Àrab	2,55	2,34	3,04	1,82	5,24	4,13	3,41
Àfrica	1,78	1,94	2,48	3,69	2,36	2,03	1,47

Taula 1. Valors mitjans dels errors de cada un dels mapes regionals de l'assignatura Geografia Turística Mundial de la diplomatura de Turisme de la UdG durant el període dels cursos 2003/2004-2009/2010.

La hipòtesi inicial era que cada mapa millora els resultats de l'anterior, ja que tant la recerca de la informació com el procés d'aprenentatge tenien un antecedent. El concepte de formació acumulativa és recurrent en els estudis pedagògics i és la base de l'aprenentatge: Cada nou assaig parteix de l'experiència de l'anterior. Els resultats, però, invaliden aquesta hipòtesi. A mesura que els estudiants avançaven en la realització dels exercicis, els seus resultats no milloren significativament respecte de l'anterior. L'anàlisi dels resultats dels mapes durant els set cursos estudiats mostra que els darrers mapes no presenten millors resultats que els primers. És a dir, que a mesura que els alumnes realitzaven les proves dels mapes dels blocs temàtics, per tant més experimentats en la metodologia, no milloraven estadísticament els resultats. A la figura 2 es pot observar el comportament de cada exercici respecte de l'anterior. En 15 dels 28 exercicis amb una referència prèvia, el número d'errors és superior i en 13 el número és inferior, de manera que no hi ha cap relació entre el número d'errors d'un exercici i el número d'errors de l'exercici precedent. Si comparem els resultats de cada exercici amb els número d'errors del primer exercici, en 22 dels 28 exercicis el número d'errors s'incrementa. Aquest valor és significatiu i podríem afirmar que la tendència és que el primer exercici és sempre millor que la resta.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
1 ^a prova							
2 ^a prova	Superior	Superior	Superior	Inferior	Superior	Superior	Superior
3 ^a prova	Inferior	Inferior	Inferior	Inferior	Superior	Inferior	Inferior
4 ^a prova	Superior	Superior	Superior	Superior	Superior	Superior	Superior
5 ^a prova	Inferior	Inferior	Inferior	Superior	Inferior	Inferior	Inferior

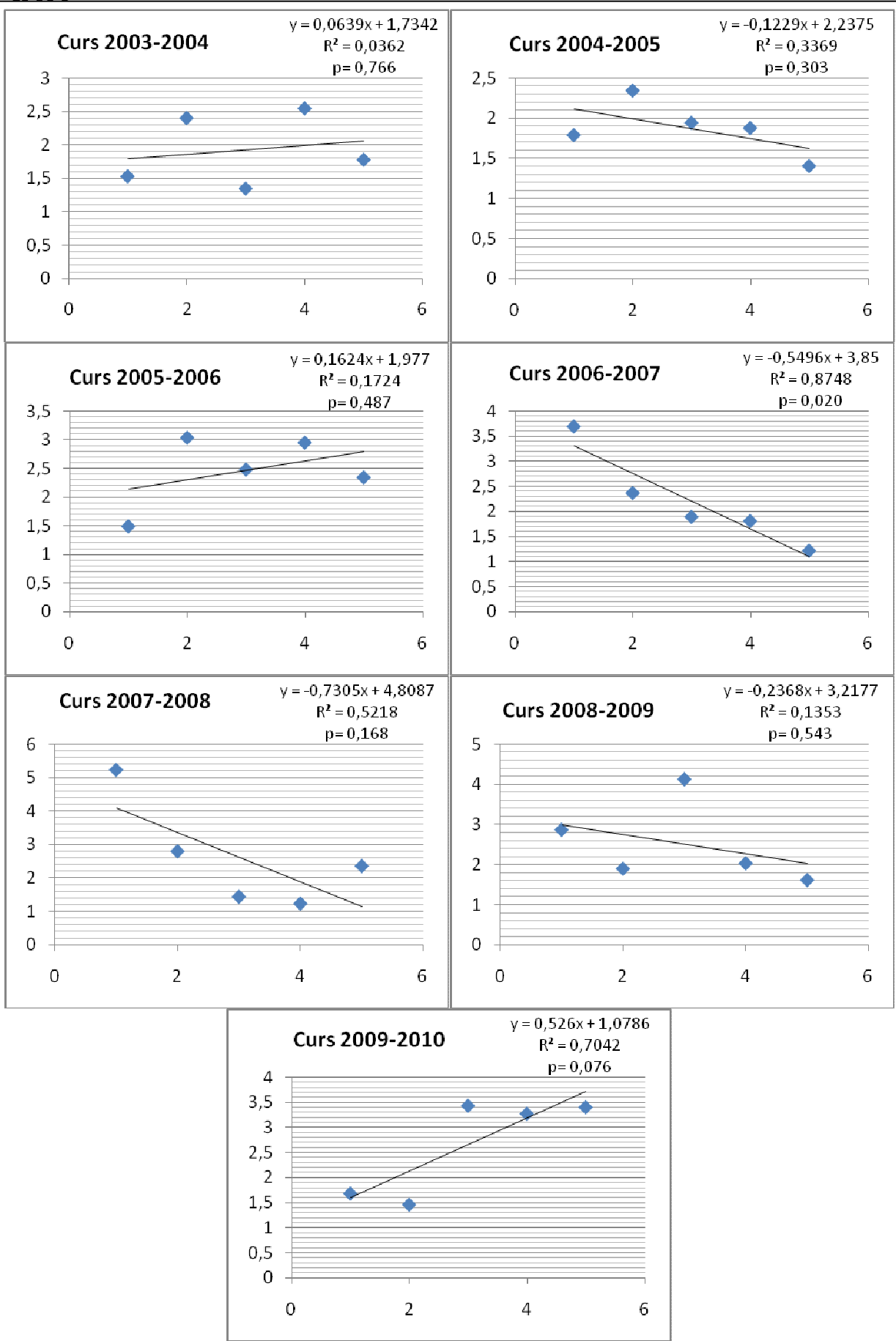
Taula 2. Indicador del número d'errors respecte de l'exercici anterior, superior (s'ha incrementat) o inferior (s'ha reduït) en les proves dels mapes regionals de l'assignatura Geografia Turística Mundial.

Podem invalidar la hipòtesi també amb l'estudi de regressió, si prenem tota la sèrie temporal com l'univers i el resultat mig de cada prova com a individu. Si l'experiència fes disminuir el número d'errors cada vegada que realitzem una prova, la correlació hauria de ser elevada i negativa. Només en el cas de 2006/2007 trobem una relació significativa ($R^2 = 0.8748$; $p = 0,020$). S'esperava que a mida que s'anessin succeint les proves dels mapes, els alumnes millorarien el resultat i per tant les mitjanes d'errors dels primers mapes serien més elevades que no pas els darrers (correlació inversament proporcional). Fins i tot, en 3 dels 7 cursos analitzats (47%) la tendència va ser a l'inversa, a mida que avançaven les proves, el nombre d'errors era més elevat (cas dels cursos 2003/2004, 2005/2006 i 2009/2010). Hem realitzat els ajustos de les correlacions amb diverses opcions, com logarítmica o exponencial i els resultats han estat igualment poc significatius. De fet, el millor ajust és el polinòmic de tercer grau, però només perquè el número de valors és molt petit i el polinomi pot recollir els alts i baixos de l'evolució de cada exercici. Per tant, la correlació demostra que l'evolució dels exercicis no permet millorar els resultats.

Quant a l'ordre dels mapes, tampoc s'ha trobat cap relació que pogués explicar els resultats. A la taula 3 es mostra l'ordre dels blocs temàtics per a cada un dels cursos. Els dos únics cursos que han tingut un ordre igual dels blocs ha donat resultats totalment diferents. El 2004/2005 ha donat una correlació inversament proporcional, a mida que es fan més mapes, el nombre d'errors disminueix, tot i que el valor de probabilitat no va ser significatiu. El curs següent, el 2005/2006 el resultat ha estat a l'inrevés, s'ha obtingut una correlació directament proporcional, a mida que es feien més mapes, més elevat era el nombre d'errors. El valor de correlació en aquest cas tampoc ha estat significatiu.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
1 ^a prova	Amèrica Llatina	Àsia Oriental	Àsia Oriental	Àfrica	Mòn Àrab	Occident	Amèrica Llatina
2 ^a prova	Occident	Mòn Àrab	Mòn Àrab	Amèrica Llatina	Àsia Oriental	Àsia Oriental	Àfrica
3 ^a prova	Àsia Oriental	Àfrica	Àfrica	Occident	Occident	Mòn Àrab	Occident
4 ^a prova	Mòn Àrab	Occident	Occident	Mòn Àrab	Amèrica Llatina	Àfrica	Àsia Oriental
5 ^a prova	Àfrica	Amèrica Llatina	Amèrica Llatina	Àsia Oriental	Àfrica	Amèrica Llatina	Mòn Àrab

Taula 3. Ordre de les proves dels mapes regionals de l'assignatura Geografia Turística Mundial de la diplomatura de Turisme de la UdG durant el període dels cursos 2003/2004-2009/2010.

Mapes

Figura 1. Correlació lineal per a cada any del valors mitjans dels errors de cada un dels mapes regionals de l'assignatura Geografia Turística Mundial de la diplomatura de Turisme de la UdG durant el període dels cursos 2003/2004-2009/2010.

Conclusions

Una assignatura de Geografia Turística Mundial dins el marc d'una carrera de Turisme ha de contemplar una elevada diversitat d'elements atès que l'actual mundialització de les activitats ha de permetre, que des de el món acadèmic siguem capaços de formar a tècnics en turisme que es puguin plantejar reptes com ara treballar en una agència de viatges, més enllà d'una simple venda d'un paquet turístic, com experts en projectes o disseny a les noves destinacions turístiques, que amb aspectes com el canvi climàtic, els conflictes armats o les tensions geopolítiques, s'estan succeint a l'actualitat a una velocitat vertiginosa. A més, amb l'atzucac econòmic global, els canvis en el turisme seran més que evidents en el curt termini. A banda dels coneixements que l'alumne hauria d'assolir quant al coneixement dels elements propis de la geografia dels recursos i activitats turístiques dels diversos països del món, s'ha pensat que també el coneixement cartogràfic ha de ser un dels aspectes fonamentals a l'hora d'assolir la superació de l'assignatura. És per tot això que l'aprenentatge dels elements físics, polítics i turístics d'arreu del món ha de permetre als futurs tècnics en turisme disposar de coneixements acurats per tal de poder afrontar les seves carreres professionals. En l'assignatura s'ha plantejat que aquesta part sigui preparada d'una forma individual pels alumnes de tal manera que s'emmarcaria dins el que coneixem com a autoaprenentatge. Tal i com s'ha formulat la part d'aquest aprenentatge cartogràfic, s'espera una evolució en les capacitats d'aprenentatge per part de l'alumne ja que aquesta activitat es repeteix cinc vegades al llarg de l'any, variant el mapa i els elements que han d'aprendre, però no així la tècnica que pot anar millorant des de la primera prova.

Com a conclusions de la recerca de la capacitat d'autoaprenentatge d'elements geogràfics sobre una cartografia, cal dir que no hem trobat que els alumnes de l'assignatura de turisme "Geografia Turística Mundial" hagin sigut capaços de desenvolupar tècniques per tal d'aprendre doncs no s'han trobat correlacions lineals negatives entre el valor promig d'errors del primer mapa i el darrer. Entenem que el primer mapa podia acumular molts errors de mitjana per l'efecte novetat, doncs els alumnes no sabien a quin tipus de prova s'afrontaven, però un cop superat el primer examen s'esperaven mitjanes més baixes en els successius mapes. El resultat ha estat l'invers: Els millors resultats es corresponen amb el primer exercici i els errors s'incrementen a mesura que es desenvolupen noves proves. S'ha corroborat, a més, que no hi havia una influència de l'ordre dels mapes doncs en funció de l'any i de l'organització dels professors de l'assignatura, l'ordre dels mapes era diferent.

És difícil establir factors que poden influir en aquests resultats, ja que l'estudiant està sotmès a molts factors externs, especialment la interacció amb la resta d'assignatures i l'exigència de dedicació que ha de compartir amb altres treballs i exàmens. En tot cas, sembla evident que l'efecte novetat, la incertesa davant d'una prova nova, genera un efecte més positiu i els resultats inicials actuen com un desincentivador en les següents proves.

Respecte dels resultats generals, es constata que el número mig d'errors és relativament baix, amb desviacions sensibles. Es constata igualment que l'esforç que requereix l'estudi d'àrees geogràfiques més complexes dona com a resultat un número d'errors més reduïts, mentre que la confiança amb els entorns propers genera un promig d'errors superior a la mitjana.

Bibliografia

BARTOLOMÉ, A. i GRANÉ, M. (2004). *Educación y tecnologías: de lo excepcional a lo cotidiano*. Aula de Innovación Educativa. Barcelona: Graó.

CABERO, J. (Coordinador). (2007). *Nuevas metodologías aplicadas a la educación*. Madrid: McGrawhill.

COOK, T.D. i REICHARDT, CH. S. (2000): *Métodos cualitativos y cuantitativos en investigación educativa*. Madrid: Morata

DEPARTAMENT D'EDUCACIÓ. GENERALITAT DE CATALUNYA. (2008). *Pla marc de formació. 2005-2010* http://www.xtec.cat/formacio/pla_marc/plamarc_formacio.pdf (Consultada: 28-11-2010).

FERRER, F. i ALBAIGÉS, B. (2007). *L'estat de l'educació a Catalunya 2006-2007*. Fundació Jaume Bofill <http://axia.cat/02docs/iBofill.pdf> (Consultada: 3-11-2010).

GENERALITAT DE CATALUNYA. DEPARTAMENT D'EDUCACIÓ. CONSELL SUPERIOR D'AVALUACIÓ DEL SISTEMA EDUATIU. (2006). *Quaderns d'avaluació 4. L'avaluació del sistema educatiu per al 2006 centres*. Servei de Difusió i Publicacions.

HARVEY, D. (1969) *Teorías, leyes i modelos en geografía*. Madrid: Alianza Editorial.

JENSEN, H. (1992) *Geografía. Historia y conceptos*. Barcelona: Vicens Vives.

WRIGHT, J.K. (1966) *Human nature in geography*. Cambridge.

Qüestions i/o consideracions per al debat

En el text que hem presentat ens hem volgut centrar en la part de l'autoaprenentatge d'una assignatura geogràfica dels estudis de Turisme de la Universitat de Girona. Concretament en l'autoaprenentatge dels elements geogràfics d'un mapa, poder la única part de l'assignatura en la que volgudament s'ha pretès que memoritzessin quelcom doncs sempre s'ha insistit que l'assignatura "Geografia Turística Mundial", la que analitzem, no havia de ser de memoritzar, sinó d'entendre en conjunt com funciona el món i per tant com es desenvolupa el turisme en les diverses regions que el componen. Després d'analitzar els resultats d'una sèrie de proves de cartografia, que formaven part de l'assignatura i que obligatòriament havien d'assolir per tal d'aprovar-la, presentem els resultats que ens han sorprès fins i tot a nosaltres mateixos doncs any rere any repetíem el model de l'assignatura que ens semblava força adient, tal i com expressaven els propis alumnes un cop acabada, i no fèiem aquest exercici d'anàlisi quins resultats aquí presentem. Les dades que presentem corresponen als darrers anys que s'ha desenvolupat l'assignatura (que amb el nou pla d'estudis desapareixerà com a tal) i els hem volgut exposar doncs malgrat que l'assignatura no es tornarà a repetir amb el mateix nom i plantejament, si que, d'una forma trossejada, s'ha incorporat a diverses assignatures geogràfiques del nou grau en Turisme. La nostra experiència ha fet qüestionar-nos com podem millorar les capacitats de cada un dels alumnes per tal de que assoleixin les habilitats suficients per ser capaços d'assolir amb èxit una prova com la que es proposa en el marc de l'assignatura, que en definitiva es tracta de memoritzar un conjunt de topònims (físics, polítics i turístics). Caldria debatre fins a quin punt en matèria geogràfica hem

desenvolupat metodologies per organitzar l'autoaprenentatge i si cal aprendre de com s'ha dut a terme en d'altres disciplines. Caldrà també entrar a fons amb els continguts d'Internet doncs s'ha constatat que l'excés d'informació que la xarxa disposa dona lloc a un seguit d'errors per part de l'alumnat ja que la informació de la xarxa és tan acurada que, en el cas que ens ocupa, molts dels topònims que es demanaven, en cercar-los a la xarxa es repetien a diversos indrets, amb el consegüent problema afegit per a l'alumne. Ens plantegem, fins i tot, que en aspectes com els cartogràfics poder caldrà recomanar que no tot s'ha de consultar a Internet ? Poder caldrà dir que, en alguns aspectes, no s'ha d'emprar Internet ? Recuperar eines tradicionals com els atlas o els llibres de consulta clàssics poden ser un antídoto contra la ineficàcia d'Internet en alguns àmbits?. Els resultats que hem trobat en la nostra anàlisi creiem que plantegen elements de debat per a la taula rodona i que la enriquiran. Pensem que moltes de les respostes i conclusions que es puguin derivar, ens serviran per plantejar-nos alguns aspectes de les assignatures del nou Grau, el qual creiem que és prou orgànic per afegir els canvis que siguin necessaris, sempre amb la visió de la formació dels futurs professionals.